
ARTYKUŁY

ZBIGNIEW ZYGLEWSKI

ORCID: 0000-0001-5390-3455

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

zbzyglew@ukw.edu.pl

Ograniczenia w fotografowaniu w strefie nadgranicznej Środkowego Nadodrza w latach 1945–1956

Słowa kluczowe: Ziemia Lubuska, 1945–1956, strefa nadgraniczna, fotografia

Keywords: Lubusz Land, 1945–1956, frontier zone, photography

Prawo o ochronie granicy państwa polskiego ogłoszone w 1927 roku wprowadziło podział strefy na trzy odcinki oraz szereg zakazów dla ludności na obszarach przygranicznych. Wzdłuż linii granicznej biegł pas drogi granicznej o szerokości 15 m, także wzdłuż brzegu wód granicznych. Dalej rozciągała się strefa nadgraniczna o szerokości 2 kilometrów, która mogła być rozszerzona do 6 kilometrów, względnie zwężona poniżej 2 kilometrów. Trzecim elementem był pas graniczny, obejmujący cały obszar powiatów przylegających do granicy państwa, o szerokości 30 km. Jeśli powiaty nie wypełniały pasa granicznego to włączano do niego również gminy sąsiednich powiatów. W rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 roku o granicach Państwa nie ma zapisu omawiającego kwestie posiadania aparatu fotograficznego i robienia zdjęć. Jedynie na podstawie artykułu 7. tego rozporządzenia minister spraw wewnętrznych mógł wydawać, w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami, rozporządzenia, które okażą się konieczne dla zapewnienia ochrony granicy. Chodziło

o szczegółowe wytyczne dotyczące różnych aspektów życia mieszkańców, głównie zakazu pewnych czynności i posiadania określonych przedmiotów¹.

Sprawa fotografowania wyplęła dopiero w momencie nowelizacji rozporządzenia Prezydenta RP z 1936 roku. Dotychczasowy artykuł 7. poszerzono, stwierdzając, że minister spraw wewnętrznych może wydawać dla całego obszaru strefy nadgranicznej lub jej odcinków regulacje w sprawie posiadania aparatów fotograficznych i innych urządzeń pozwalających porozumiewać się na odległość, jak zapisano w rozporządzeniu, „dla zapewnienia ochrony granic”². Zapis odnośnie do posiadania i użytkowania aparatów fotograficznych w strefie nadgranicznej znalazł się w obwieszczeniu ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 22 stycznia 1937 roku w nawiązaniu do ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 roku o granicach Państwa³.

Kwestie fotograficzne zostały sprecyzowane w trzech punktach § 24 rozporządzenia ministra spraw wewnętrznych w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o granicach Państwa z dnia 22 stycznia 1937 roku na podstawie wyżej wspomnianego obwieszczenia. Na posiadanie wszelkiego rodzaju aparatów fotograficznych oraz wykonywanie zdjęć fotograficznych i filmowych na terenie strefy nadgranicznej wprowadzono wymóg posiadania zezwolenia wydanego przez powiatową władzę ogólną. Zgody takiej nie potrzebowały osoby jedynie przejeżdżające przez strefę (bez zatrzymywania się w niej). Natomiast kwestie związane z zakresem wykonywanych zdjęć czy filmowania pozostawiono w gestii wojewodów⁴.

Tuż przed wojną, 10 sierpnia 1939 roku wojewoda poznański na podstawie powyższego aktu prawnego wydał rozporządzenie w sprawie fotografowania, filmowania oraz przenoszenia (przewożenia) aparatów fotograficznych w strefie

¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 23.12.1927 o granicach Państwa, Dz.U. R.P. 1927, nr 117, poz. 996; Lech Grochowski, „Ewolucja prawa ochrony granic Polski w XX–XXI wieku”, *Zeszyty Prawnicze UKSW* 11 (2011), 3: 129–132.

² Ustawa z 9.07.1936 w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 23.12.1927 o granicach Państwa, Dz.U. R.P. 1936, nr 55, poz. 397.

³ Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 22.01.1937 w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 23.12.1927 o granicach Państwa, Dz.U. R.P. 1937, nr 11, poz. 83.

⁴ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 22.01.1937 wydane w porozumieniu z Ministrami: Skarbu, Sprawiedliwości, Komunikacji oraz Rolnictwa i Reform Rolnych w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o granicach Państwa, Dz.U. R.P. 1937, nr 12, poz. 84; Grochowski, „Ewolucja”, 132–135.

nadgranicznej⁵. Zostało ono ogłoszone praktycznie w przeddzień wybuchu wojny i z tego powodu było bardziej wymierzone przeciw szpiegostwu niż stanowiło element systemu ochrony granic⁶.

Na posiadanie aparatu fotograficznego w strefie nadgranicznej województwa poznańskiego zgodę wydawała powiatowa władza administracji ogólnej danego odcinka granicznego. Jeżeli zainteresowany mieszkał poza tym powiatem, to organ wydający zasięgał opinii władz powiatowych właściwych dla miejsca zamieszkania. Odmowa udzielenia zezwolenia nie wymaga uzasadnienia. O ile osoba była znana władzom powiatowym, mogły one odstąpić od porozumienia się z właściwą ze względu na zamieszkanie powiatową administracją ogólną. Zezwolenie na posiadanie aparatu fotograficznego a także zgoda na jego użycie obejmowało okres od roku do lat trzech i było ważne tylko na terenie powiatu, który wystawił zgodę, natomiast w przypadku dokonywania zdjęć w kilku nadgranicznych powiatach zezwolenie wydawał wojewoda. Natomiast przewożenie aparatu fotograficznego (pozbawionego negatywu) przez strefę nadgraniczną nie wymagało zezwolenia na jego posiadanie. W paragrafie 5. wyraźnie rozgraniczono zezwolenie na posiadanie aparatu od zezwolenia na robienie zdjęć w strefie nadgranicznej. O to drugie trzeba było wystąpić osobno. Wyjątkiem było prawo robienia zdjęć w obrębie własnego gospodarstwa domowego, gdzie wystarczyło zezwolenie na posiadanie aparatu fotograficznego. Oba rodzaje pozwoleń władza wystawiająca mogą w każdej chwili cofnąć „ze względu na interes ochrony granicy Państwa”.

Również założenie w strefie nadgranicznej zakładu fotograficznego czy też sklepu tej branży wymagało zezwolenia powiatowej władzy administracji ogólnej. Zgoda ta oznaczała równocześnie prawo sprowadzania do strefy nadgranicznej aparatów i materiału fotograficznego w celach przemysłowych i handlowych. Natomiast właściciele zakładów fotograficznych mogli wykonywać zdjęcia tylko w obrębie swoich zakładów. Na fotografowanie poza nimi wymagane było zezwolenie władz powiatowych, które jednak nie dawało prawa do nieograniczonego fotografowania. Na podstawie paragrafu 9. zabraniano

⁵ Rozporządzenie Wojewody Poznańskiego z 10.08.1939 w sprawie fotografowania, filmowania oraz przenoszenia (przewożenia) aparatów fotograficznych w strefie nadgranicznej, *Poznański Dziennik Wojewódzki* (dalej: P.D.W.) 1939, nr 33, poz. 689.

⁶ Marcin Stefaniak, *Działalność aparatu represji na zachodnim pograniczu Polski w latach 1945–1950* (Szczecin: Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Szczecinie, 2008), 169.

fotografowania i filmowania w strefie nadgranicznej wszelkiego rodzaju urządzeń obiektów wojskowych i kolejowych, fragmentów ćwiczeń, defilad, manewrów i uroczystości wojskowych, mostów, wiaduktów, stacji wodnych, wież ciśnieni, elektrowni, gazowni, ogólnych widoków perspektywicznych i panoramicznych.

W przypadku ujawnienia zdjęć z takimi motywami, na mocy decyzji powiatowej władzy administracji ogólnej klisze i błony podlegały konfiskacie, niezależnie od sankcji karnych. Osoby, które posiadały aparat fotograficzny przed wejściem w życie zarządzenia wojewody, musiały w ciągu miesiąca wystąpić o zezwolenie. Ci, którym odmówiono zezwolenia, powinni pozbyć się aparatu w terminie oznaczonym przez władzę. Mogli też starać się o prolongatę terminu, inaczej możliwe było zajęcie aparatu przez władze administracyjne. Zajęcie nie oznaczało konfiskaty – właściciel w ciągu trzech miesięcy mógł pozbyć się sprzętu samodzielnie lub powierzyć jego sprzedaż przedsiębiorstwu handlującemu tego typu towarami. Jeżeli właściciel w tym czasie nie pozbył się aparatu, władza mogła sprzedać go na publicznym przetargu a uzyskane środki przekazywała właścicielowi.

Z rygorów związanych z posiadaniem aparatu i robieniem zdjęć wyłączone zostały osoby związane z siłami zbrojnymi państwa oraz pełniące służbę publiczną, o ile było to związane z czynnościami służbowymi.

Druga wojna światowa zmieniła granice Polski. W wyniku przesunięcia zachodniej granicy na linię Odry i Nysy Łużyckiej 7 lipca 1945 roku do województwa poznańskiego włączono Ziemię Lubuską, m.in. powiaty: gorzowski, rzepiński z siedzibą w Słubicach, gubiński, krośnieński i sulęciński⁷. Choć zaszyły zmiany w zakresie terytorium, jednak aż do 1956 roku posługiwano się przedwojennym ustawodawstwem dotyczącym granic państwa⁸.

W sprawach fotografowania odwołano się do ogólnego prawa administracyjnego, na podstawie którego wojewoda poznański już 23 czerwca 1945 roku wydał rozporządzenie o rejestracji aparatów fotograficznych. Wszyscy właściciele zakładów fotograficznych, uprawnieni fotografowie oraz prywatni posiadacze

⁷ Hieronim Szczegółka, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne na Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1947* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1971), 41–44, 69–70; Mieczysław Jaworski, *Na piastowskim szlaku. Działalność Ministerstwa Ziemi Odzyskanych w latach 1945–1948* (Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1973), 119–122; Hieronim Rybicki, *Powstanie i działalność władzy ludowej na zachodnich i północnych obszarach Polski 1945–1949* (Poznań–Słupsk: Wydawnictwo Poznańskie, 1976), 105–107, 110; Olgierd Samoliński, „Podziały administracyjne Polski Zachodniej i Północnej w latach 1795–1950”, *Rocznik Lubuski* 10 (1978): 82–87.

⁸ Grochowski, „Ewolucja”, 136.

aparatów fotograficznych winni je zarejestrować do 5 lipca 1945 roku. Rejestrację prowadziła Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej (MO) w Poznaniu tylko w ciągu dwóch dni: 4 i 5 lipca 1945 roku. W świetle rozporządzenia chodziło o „zorientowanie się w stanie posiadania z zakresu fotografii”⁹. Tym aktem prawnym objęto całe województwo poznańskie, a nie jak przed wojną, tylko strefę nadgraniczną. Nie było też mowy o potrzebie uzyskiwania zezwoleń na posiadanie aparatu czy też robienie zdjęć. Nie odwołano się do rozporządzenia z 10 sierpnia 1939 roku, a więc przedwojenne prawo o fotografii nie było stosowane przez powojenne władze administracyjne województwa¹⁰.

Wraz z powołaniem we wrześniu 1945 roku Wojsk Ochrony Pogranicza (WOP) i opracowywaniem przez tę formację na przełomie 1945/1946 roku „Tymczasowej instrukcji służby granicznej”¹¹, pojawiła się sprawa zezwoleń na aparaty w strefie nadgranicznej. Pogranicznicy wzorem przedwojennych rozwiązań domagali się od mieszkańców tej strefy zezwoleń na posiadanie wszelkiego rodzaju aparatów fotograficznych oraz na wykonywanie zdjęć fotograficznych i filmowych¹².

W sierpniu 1946 roku szef Departamentu WOP wydał zarządzenie w sprawie fotografowania. Określił w nim procedurę wydawania zezwoleń na robienie zdjęć, decyzję miał podejmować dowódca odcinka WOP w porozumieniu z właściwymi szefami Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP). Czas ważności zezwolenia zakreślono maksymalnie na 6 miesięcy¹³.

W tym czasie WOP rygorystycznie przestrzegał zakazu fotografowania, zwłaszcza na obszarach turystycznych. W połowie lipca 1946 roku w Sudetach dochodziło nawet do odbierania przez pograniczników aparatów fotograficznych indywidualnym turystom, którzy nie posiadali na nie zezwoleń. Taka postawa WOP wzbudzała zdumienie ministra komunikacji, któremu podlegała turystyka.

⁹ Rozporządzenie Wojewody Poznańskiego z 23.06.1945 o rejestracji aparatów fotograficznych, P.D.W. 1945, nr 3, poz. 18.

¹⁰ Stefaniak, *Działalność*, 169–170.

¹¹ Jan Ławski, *Ochrona granic Polski Ludowej 1945–1948* (Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1974), 146–147; Jerzy R. Prochwicz, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1965. Wybrane problemy* (Piotrków Trybunalski: Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, 2017), 323–326, 332–333.

¹² Archiwum Państwowe w Szczecinie Oddział Międzyzdroje, Starostwo Powiatowe Wolińskie, sygn. 38, k. 3, [Regulamin służby granicznej część I], punkt 10.

¹³ Stefaniak, *Działalność*, 170.

W 1947 roku osoby przybywające na pobyt czasowy musiały przy meldowaniu zgłosić posiadanie aparatu fotograficznego¹⁴.

Na terenach nadgranicznych Ziemi Lubuskiej nie było tego typu problemów, głównie z powodu braku turystów. Tym niemniej należało respektować wymogi prawa odnoszące się do posiadania aparatu fotograficznego. Współpracownik Zachodniej Agencji Prasowej, redaktor Tadeusz Trzciniński w lipcu 1947 roku zamierzał dokonać spływu kajakowego rzeką Odrą od Raciborza do Szczecina. Celem tej podróży było zebranie materiału dającego czytelnikom możliwość poznania Ziem Odzyskanych. Ponieważ Odra była na tym odcinku rzeką graniczną, redaktor za pośrednictwem Agencji starał się o potrzebne zezwolenia. W programie spływu było także robienie zdjęć, gdyż w podaniu o zgodę został odnotowany typ aparatu – Kodak Vollenda 620 Zeiss Jena (także numer seryjny). W związku z tym, że planowana trasa obejmowała kilka powiatów, a nawet województw, to wystąpiono o zezwolenie bezpośrednio do Ministerstwa Ziem Odzyskanych oraz do odpowiednich władz WOP¹⁵.

Według prasy, w kwietniu 1947 roku pogranicznicy w Sudetach sugerowali, że zostanie wprowadzony zakaz fotografowania w całym trzydziestokilometrowym pasie granicznym, a więc na obszarze całego powiatu położonego przy granicy¹⁶. Ostatecznie tak daleko się nie posunięto.

Według wewnętrznego zarządzenia Departamentu WOP dla podległych mu jednostek z 5 sierpnia 1947 roku, decyzją kompetentnych władz została ustalona sprawa posiadania aparatów fotograficznych i dokonywania zdjęć w strefie nadgranicznej. Na podstawie tej decyzji zezwolono na uwiecznianie przede wszystkim obiektów turystycznych, uzdrowisk i miejsc wypoczynkowych, ale tylko na granicy południowej i północnej. Nigdzie nie wolno było fotografować obiektów wojskowych, przemysłowych i portów. W tych ostatnich można było dokonywać zdjęć tylko po uzyskaniu zezwolenia od Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego. Zarządzenie to było skierowane do użytku wewnętrznego pograniczników, więc nie wolno było go ogłaszać, publikować w gazetach, jak też i zawiadamiać zainteresowane osoby i organizacje. Decyzją tą obszary

¹⁴ Piotr Sroka, *Turystyka w polskich Sudetach w latach 1945–1956* (Wrocław: Ośrodek Pamięć i Przyszłość. Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2013), 81, 87, 90, 92.

¹⁵ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Ministerstwo Ziem Odzyskanych (dalej: MZO), sygn. 132, k. 136.

¹⁶ „Uciążliwe zakazy hamują rozwój turystyki”, *Trybuna Dolnośląska*, 30.04.1947, 3.

nadgraniczne podzielono na dwie grupy. W górach i nad morzem można było posiadać aparaty fotograficzne i robić zdjęcia dla celów turystycznych, natomiast na granicy zachodniej i wschodniej nie przewidywano takiego udogodnienia¹⁷.

Potwierdza to pismo wojewody poznańskiego z połowy września 1947 roku zawierające wytyczne regulujące czynności władz administracyjnych oraz zachowania się ludności zamieszkałej w strefie nadgranicznej i pasie granicznym, rozesłane do nadgranicznych powiatów. Pojawił się tam zapis o zakazie posiadania aparatu i fotografowania w strefie nadgranicznej poszerzonej aż do 5 km, przejęty z Tymczasowej Instrukcji WOP¹⁸.

Strefa nadgraniczna ówczesnego województwa poznańskiego o szerokości do 6 km została ogłoszona 8 listopada 1947 roku i obejmowała: w powiecie gubińskim, miasto powiatowe Gubin a także gminy Markowice, Czarnowice, Wałowice i drobny fragment gminy Pole. W powiecie rzepińskim do strefy włączono miasto powiatowe Słubice wraz z gminą wiejską, miasto i gminę Cybinka, gminę Słubice, znaczną część gminy Górzycza i skrawek gminy Kowalów. Z powiatu gorzowskiego do strefy nadgranicznej trafiło tylko miasto Kostrzyn¹⁹.

Zgodnie z zarządzeniami Ministerstwa Administracji Publicznej i Ministerstwa Ziem Odzyskanych z września 1947 roku sprawy związane z porządkowaniem zagadnień nadgranicznych spoczywały w rękach Wojewódzkich Komisji dla Spraw Granicznych powoływanych przez wojewodów²⁰. Komisja do wytyczenia pasa drogi granicznej, strefy nadgranicznej i pasa granicznego dla województwa poznańskiego została powołana w październiku 1947 roku²¹. Na posiedzeniu 9 lipca 1949 roku rozstrzygano kilka ważnych zagadnień prawnych, jednym z nich było posiadanie w strefie nadgranicznej aparatów fotograficznych i filmowych oraz możliwość fotografowania i filmowania. Odwołano się tutaj do rozporządzenia wojewody poznańskiego z 10 sierpnia 1939 roku w sprawie fotografowania. Na jego mocy wojewoda wydawanie zgody na posiadanie

¹⁷ Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie, Dowództwo WOP, sygn. 218/17, k. 3; Stefaniak, *Działalność*, 170.

¹⁸ Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (dalej: APZG), Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze (dalej: PWRN), sygn. 7618, k. 31.

¹⁹ Rozporządzenie Wojewody Poznańskiego z 8.10.1947 w sprawie pasa drogi i strefy nadgranicznej, P.D.W. 1947, nr 31, poz. 375.

²⁰ AAN, MZO, sygn. 132, k. 169–170, okólnikiem nr 61/47 z dnia 1.09.1947; zarządzenie Ministerstwa Administracji Publicznej z 16.09.1947, Archiwum Państwowe w Szczecinie, Urząd Wojewódzki Szczeciński, sygn. 1064, k. 37–38.

²¹ APZG, Ekspozytura Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp. (dalej: EG), sygn. 65, k. 97.

i posługiwanie się sprzętem fotograficznym przekazał starostom nadgranicznym. Tymczasem WOP dążył do zaostrzenia przedwojennych przepisów, chodziło o to aby zezwolenia na posiadanie aparatów i prowadzenie zakładów fotograficznych były wydawane w porozumieniu ze służbami bezpieczeństwa, czego nie wymagały wcześniejsze akty prawne. Domagano się również cofnięcia przedwojennego punktu, na podstawie którego można było swobodnie używać aparatów fotograficznych w obrębie własnego gospodarstwa. Wojsko opowiadało się także za ściślejszym opisaniem zasad fotografowania przez różnego rodzaju urzędników państwowych. Uważano, że takie osoby powinny również posiadać jakieś zezwolenia na fotografowanie²².

Część z tych postulatów znalazła odbicie w uchwalonym 10 lipca 1949 roku obwieszczeniu wojewody poznańskiego skierowanym do ludności zamieszkałej w strefie nadgranicznej. W świetle tego dokumentu posiadanie aparatu, a także fotografowanie bez zgody powiatowej władzy administracyjnej było zakazane, także we własnym obejściu. Zakazy te nie obejmowały osób, które z takim sprzętem przejeżdżały przez strefę nadgraniczną bez zatrzymywania się²³. Projekt tego obwieszczenia został 4 sierpnia 1949 roku przesłany do Ministerstwa Administracji Publicznej z prośbą o aprobatę i zgodę na druk w formie afiszy do rozplakotowania w ilości 200 sztuk²⁴. Ostatecznie owo obwieszczenie nie weszło w życie, gdyż ministerstwo pismem z 22 października 1949 roku nakazało wstrzymanie jego publikacji. Władze centralne projektowały wydanie własnego zarządzenia, wprowadzającego jednolite zasady ograniczeń w strefie nadgranicznej na obszarze całego państwa²⁵.

Obok wspomnianego obwieszczenia dla ludności w województwie, opracowano rozporządzenie w sprawie fotografowania, filmowania oraz przenoszenia (przewożenia) aparatów fotograficznych w strefie nadgranicznej. Pierwsza wersja powstała 1 października, a kolejna 7 października 1949 roku. Zawarte tam postanowienia nawiązują do wcześniejszych rozporządzeń. W strefie nadgranicznej województwa poznańskiego należało uzyskać pozwolenie władz powiatowych na posiadanie aparatu i robienie zdjęć. Stosowne zezwolenia wydawano w porozumieniu z PUBP. Wcześniejszy zapis, nawiązujący do przedwojennego

²² Tamże, k. 35 = Archiwum Państwowe w Gorzowie (dalej: APG), Starostwo Powiatowe Gorzowskie (dalej: SPG), sygn. 286, k. 11.

²³ APZG, EG, 65, k. 67.

²⁴ Tamże, k. 69.

²⁵ Tamże, k. 165: MAP do Kierownika Ekspozytury Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp.

rozwiązania, o osobie znanej organowi powiatowemu (umieszczony w wersji z 1 października), w toku dalszych prac został wykreślony. Zgodę na jednoczesne fotografowanie w kilku powiatach wydawał kierownik Ekspozytury Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie jako zastępca wojewody. Pierwotnie miał on obowiązek konsultowania tej decyzji z wojewódzką władzą bezpieczeństwa publicznego, ale w toku dalszych prac fragment ten usunięto. W drugiej redakcji wymazano zapis określający ważność zezwoleń na okres od roku do trzech lat, wprowadzając termin nie dłuższy niż jeden rok. Zniknął także punkt z pierwotnej wersji dotyczący możliwości robienia zdjęć, bez zezwolenia, na terenie własnego obejścia. W drugiej redakcji dokonano wpisu o potrzebie uzyskania zezwolenia na robienie zdjęć nawet na terenie własnego gospodarstwa.

W niezmienionej formie, w stosunku do wcześniejszych aktów prawnych, pozostawiono zapis odnoszący się do przewożenia aparatu fotograficznego przez strefę nadgraniczną, uzyskaniu zgody na prowadzenie zakładu fotograficznego czy sklepu z aparatami i materiałem fotograficznym, swobodnym fotografowaniu w zakładzie fotograficznym. Zakaz fotografowania różnych obiektów i scen przejęto z wcześniejszych tego typu zarządzeń. Ponadto nakazano, aby w ciągu miesiąca od ukazania się tego zarządzenia uzyskać zgodę na posiadanie aparatu, a w przypadku jej nieotrzymania należało się go pozbyć na zasadach wcześniej określonych. Utrzymano zasadę braku zezwolenia dla wojskowych i osób ze służby publicznej o ile posiadanie aparatu wiązało się ze stanowiskiem służbowym. Dodano jednak zapis na podstawie którego można było fotografować tylko obiekty czy sceny wyszczególnione w delegacji, czy innych pismach służbowych²⁶.

Tekst projektu obwieszczenia, po ponownym zredagowaniu, zaopatrzoneo w datę 1 października²⁷. Ekspozytura Urzędu Wojewódzkiego 20 października 1949 roku przesłała do wojewody poznańskiego pismo z prośbą o ogłoszenie w Poznańskim Dzienniku Wojewódzkim rozporządzenia w sprawie posiadania aparatów fotograficznych i dokonywania zdjęć w strefie nadgranicznej²⁸. Rozporządzenie wojewody datowane 1 października zostało wydrukowane 10 listopada²⁹. W stosunku do poprzednich, nowe ustawodawstwo wprowadzało znacznie

²⁶ Tamże, k. 149–151.

²⁷ Tamże, k. 152–154, nowa wersja w maszynopisie.

²⁸ Tamże, k. 148.

²⁹ Rozporządzenie Wojewody Poznańskiego z 1.10.1949 w sprawie fotografowania, filmowania oraz przenoszenia (przewożenia) aparatów fotograficznych w strefie nadgranicznej, P.D.W. 1949, nr 37, poz. 857.

ostrzejsze przepisy o posiadaniu aparatu fotograficznego i robieniu zdjęć w strefie nadgranicznej. Rozporządzenie to stało się podstawą prawną w kwestiach związanych z fotografią, o czym przypominała Ekspozytura w Gorzowie w instrukcji przesłanej do starostw nadgranicznych 13 stycznia 1950 roku. Starostowie w sposób miejscowo praktykowany, poprzez odprawy wójtów i sołtysów, mieli poinformować społeczeństwo podległego powiatu o obowiązujących przepisach odnoszących się do fotografowania.

Starostowie zostali zobowiązani do prowadzenie ewidencji wydawanych zezwoleń i zaświadczeń (w porządku alfabetycznym), w tym na posiadanie wszelkiego rodzaju aparatów fotograficznych oraz dokonywanie zdjęć fotograficznych i filmowych w strefie nadgranicznej. Powstał specjalny wzór prowadzenia takiej ewidencji. Osoby, które uzyskały stosowne zezwolenia wpisywano do księgi ewidencji prowadzonej w porządku alfabetycznym i chronologicznym według wydawanych zezwoleń. Osoby, którym odmówiono, należało również wpisać do ewidencji, używając jednak czerwonego atramentu. Oprócz imienia i nazwiska oraz adresu osoby ubiegającej się o aprobatę należało podać datę i numer zezwolenia lub decyzji odmownej, podstawę prawną decyzji, zakreślić daty skrajne ważności zezwolenia, cel wydania a także podać miejscowości strefy nadgranicznej, w których było ważne. Cała ta ewidencja była poufna³⁰.

Jak w praktyce były stosowane zarządzenia o fotografii na ziemiach pogranicznych środkowego Nadodrza, pokazuje przykład mieszkańca Kostrzyna. W połowie roku 1948 pracownik Zarządu Miejskiego w Kostrzynie starał się o zalegalizowanie swojego aparatu fotograficznego marki Bink, robiącego zdjęcia w rozmiarze 9 × 12 cm. Zwrócił się w tej sprawie do najbliższej placówki WOP, ale ta odesłała go do starostwa. Zainteresowany złożył tam stosowny wniosek, ale starostwo najwidoczniej nie miało żadnych wytycznych, jak postępować w takiej sytuacji³¹. Po sześciu tygodniach od złożenia pisma starostwo zwróciło się do Ekspozytury Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie o określenie warunków, na jakich dopuszczone jest posiadanie aparatu fotograficznego na terenie strefy nadgranicznej³². Po tygodniu Ekspozytura nakazała przeprowadzić postępowanie sprawdzające, polegające na tym, że starostwo powinno uzyskać opinię o penencie z MO i Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, zaznaczając

³⁰ APG, SPG, sygn. 286, k. 79–91.

³¹ APG, SPG, sygn. 285, k. 1.

³² Tamże, k. 3.

w piśmie, dla jakich celów opinia ta jest potrzebna. Ponadto władze powiatowe powinny przedstawić sprawę WOP z prośbą o wypowiedzenie się co do ograniczeń przy fotografowaniu. Chodziło o doprecyzowanie w jakiej porze dnia można je robić, co jest wyłączone spod fotografowania, w jakiej odległości od linii granicznej można fotografować oraz określenia czasu ważności zezwolenia. W razie pozytywnych wyników osobie zainteresowanej należało wydać zezwolenie, wymieniając w nim szczegółową specyfikację WOP³³.

Realizując tę ścieżkę powiat 20 września wystąpił do Komendy Powiatowej MO w Gorzowie w sprawie osoby ubiegającej się o zalegalizowanie aparatu. W piśmie pojawiła się klauzula zawierająca sformułowanie, że jeżeli nie wpłynie sprzeciw w ciągu 14 dni od dnia otrzymania pisma to starostwo uzna, że brak jest jakichkolwiek zastrzeżeń do wydania zezwolenia³⁴. Milicja wypowiedziała się lakonicznie, ograniczając się do stwierdzenia, że obywatel nie figuruje w kartotekach³⁵. Gorzej poszło z pogranicznikami. Na wystosowane do nich pismo o ograniczeniach w dokonywaniu zdjęć amatorskich³⁶, odpowiedź otrzymano szybko. Dowódca odcinka granicznego w Słońsku, major, w jasnych żołnierskich słowach stwierdził, że

ze względu warunków służbowych po linii naszej dla dobra ochrony granicy państwowej i pewnych zastrzeżeń ze strony naszej, zezwoleń na posiadanie aparatów fotograficznych, nie dajemy, a tym samym nie wolno wykonywać jakichkolwiek zdjęć w strefie granicznej³⁷.

Nie wiadomo co się działo później, ale coś musiało się wydarzyć, skoro starostwo gorzowskie odmówiło zalegalizowania aparatu dopiero pismem z 9 kwietnia 1949 roku. Zaznaczono, że od decyzji tej przysługuje odwołanie do Urzędu Wojewódzkiego w terminie 14 dni od daty doręczenia pisma³⁸. Na tym kończy się sprawa miłośnika fotografii w strefie nadgranicznej, nie mamy śladu, by się odwoływał od tej decyzji.

Pod koniec 1949 roku w związku z podniesieniem zatopionego przęsła stalowego mostu na Warcie w Kostrzynie, należało wykonać stosowną dokumentację

³³ Tamże, k. 5.

³⁴ Tamże, k. 7.

³⁵ Tamże, k. 9.

³⁶ Tamże, k. 11: Starostwo Powiatowe w Gorzowie do Oddziału WOP w Kostrzynie, 21.09.1948.

³⁷ Tamże, k. 13, pismo z 25.09.1948.

³⁸ Tamże, k. 14.

techniczną. Wydział Komunikacyjny Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu zalecił wykonawcy robót ściśle ograniczenie fotografowania tylko do samego mostu³⁹. Powiatowy Zarząd Drogowy, mając pismo Urzędu Wojewódzkiego, wystąpił do starostwa powiatowego w Gorzowie z prośbą o wydanie zezwolenia na wykonywanie zdjęć fotograficznych z wydobywania elementów mostu. Wskazano także dwie osoby, które będą wykonywać fotografie⁴⁰. W momencie rozpatrywania tej sprawy jeszcze nie zostało ogłoszone rozporządzenie wojewody z 1 października 1949 roku, istniało jednak przedwojenne, regulujące takie sytuacje, na które można było się powołać. Na tej podstawie, w opisywanym przypadku, nie była potrzebna zgoda starostwa na robienie zdjęć.

W styczniu 1950 roku Zarząd Nieruchomości Miejskich w Kostrzynie wystąpił do starostwa gorzowskiego z prośbą o wydanie zezwolenia na wykonanie zdjęć obiektów wytypowanych do rozbiórki. Fotografie te były potrzebne do akt dokumentacji prawnej⁴¹. Starostwo po miesiącu dało odpowiedź, powołując się na rozporządzenie wojewody poznańskiego z 1 października 1949 roku w sprawie fotografowania. Na podstawie paragrafu 13 możliwe było robienie zdjęć dla celów służbowych, bez potrzeby uzyskiwania zgody, więc prośbę Zarządu Nieruchomości uznano za zbędną. Zwrócono jedynie uwagę, że może to robić tylko jedna osoba, której należy wydać służbowe upoważnienie określające zakres fotografowania. Zalecono, aby przed każdorazowym wykonaniem zdjęć porozumieć się z miejscową władzą WOP⁴².

Podobna sytuacja miała miejsce w lutym 1950 roku. Państwowy Zarząd Wodny w Kostrzynie wystąpił do starostwa o zezwolenie na wykonanie zdjęć dwóch dźwigów w kostrzyńskim porcie rzeczonym, dla potrzeb założenia ksiąg rewizyjnych tych urządzeń⁴³. W odpowiedzi wskazano, że zgodnie z rozporządzeniem wojewody z 1949 roku fotografie może wykonać osoba na podstawie upoważnienia służbowego⁴⁴.

³⁹ APG, SPG, sygn. 287, k. 193: Urząd Wojewódzki Poznański do Powiatowego Zarządu Drogowego w Gorzowie, Poznań, 13.10.1949.

⁴⁰ Tamże, k. 193, z dnia 29.10.1949.

⁴¹ Tamże, k. 249: Zarząd Nieruchomości Miejskich w Kostrzynie do Starostwa Powiatowego Gorzowskiego, 19.01.1950.

⁴² Tamże, k. 251: Starostwo Powiatowe Gorzowskie do Zarządu Nieruchomości w Kostrzynie, 15.02.1950.

⁴³ APG, SPG, 289, k. 63: Państwowy Zarząd Wodny w Kostrzynie do Starostwa Powiatowego w Gorzowie, 4.02.1950.

⁴⁴ Tamże, k. 64: Starostwo Powiatowe Gorzowskie do Państwowego Zarządu Wodnego, 15.02.1950.

Uzyskanie zezwolenia na posiadanie aparatu fotograficznego, prowadzenie zakładu fotograficznego a także na osiedlenie się w pasie nadgranicznym były ze sobą powiązane. Bez tego ostatniego nie można było w strefie nadgranicznej przebywać ani pracować⁴⁵. Brak któregośkolwiek z nich powodował niemożność świadczenia usług fotograficznych dla ludności. Taki przypadek odnotowano w mieście powiatowym Gubin. W połowie 1950 roku osoba chcąca prowadzić zakład fotograficzny nie uzyskała zgody na posiadanie aparatu fotograficznego. W tej sytuacji władze powiatu gubińskiego zwróciły się do Izby Rzemieślniczej, aby ta znalazła odpowiedniego kandydata do pracy w Gubinie, który może uzyskać wszystkie wymagane w strefie nadgranicznej zezwolenia. W przeciwnym razie miasto pozostanie bez zakładu fotograficznego⁴⁶.

Na podstawie ustawy z 28 czerwca 1950 roku utworzono 6 lipca tego roku województwo zielonogórskie. Obejmowało ono 17 powiatów, do tej pory wchodzących w skład województw poznańskiego i wrocławskiego. W granicach administracyjnych nowego województwa, obok dotychczasowych powiatów nadgranicznych, znalazł się także przejęty powiat żarski⁴⁷.

W 1950 roku powstał projekt rozciągnięcia przepisów obowiązujących w strefie nadgranicznej na teren pasa granicznego obejmującego całe powiaty żarski i gubiński. Do zarządzenia regulującego te kwestie przepisano zarządzenie wojewody z 1 października 1949 roku o fotografii, rozciągając je w całości na dwa powiaty traktowane jako strefa nadgraniczna⁴⁸. Projekt ten z lekkimi modyfikacjami stylistycznymi wszedł w życie 20 lutego 1953 roku⁴⁹. W dniu tym tereny wskazanych powiatów włączono do strefy nadgranicznej. Z części tych jednostek 1 października 1954 roku powstał powiat Lubsko, na terenie którego nadal obowiązywało owo zarządzenie⁵⁰.

Z chwilą wydania tego dokumentu dla powiatów Żary i Gubin pojawiło się pewne niezrozumienie w sprawie zawartych tam przepisów. Niejako rozstrzygając te wątpliwości Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (PWRN) w Zielonej

⁴⁵ M. Stefaniak, *Działalność*, 152–155.

⁴⁶ APZG, PWRN, sygn. 7613, k. 16–17: Protokół z odbytej konferencji w dniu 3.06.1950 w PPRN w Gubinie w sprawach granicznych.

⁴⁷ Ryszard Polus, „Zmiany w podziale terytorialnym województwa zielonogórskiego od 1950 do 1977 roku”, *Rocznik Lubuski* 11 (1981), 199.

⁴⁸ APZG, PWRN, sygn. 7614, k. 182–189.

⁴⁹ APZG, PWRN, sygn. 7618, k. 99–103.

⁵⁰ APZG, PWRN, sygn. 7626, k. 75: Sprawozdanie o ruchu ludności w strefie nadgranicznej i zabezpieczeniu samej granicy państwowej w powiecie Lubsko, Lubsko, 14.05.1955.

Górze sporządziło swego rodzaju instrukcję stosowania tego rozporządzenia. Rozesłano ją 16 listopada 1953 roku do poszczególnych powiatów. W jednym z punktów określono, że Prezydium Powiatowej Rady Narodowej (PPRN) wydaje zezwolenia na dokonywanie zdjęć w strefie nadgranicznej na okres nie dłuższy niż 30 dni. Zwrócono też uwagę, że w przypadku robienia zdjęć bez zezwolenia lub fotografowania zakazanych obiektów, niezależnie od sankcji karnych, przepadały też zdjęcia, błony czy klisze fotograficzne. Ponadto dopuszczono możliwość przepadku aparatu fotograficznego, ale, jak zaznaczono, konfiskata ta powinna być stosowana z umiarem i rozważnie. Ustawodawca miał na myśli stosowanie jej w przypadku kilkukrotnego ujawnienia robienia zdjęć bez zezwolenia, czy też fotografowania obiektów o specjalnym znaczeniu.

Zdecydowanie skrócono okres pozbycia się urządzenia fotograficznego przez osobę, która nie miała na niego zezwolenia. W takim wypadku sprzęt zajmowany był przez stosowne organa władzy. Według owej instrukcji aparat należało sprzedać w ciągu dwóch tygodni od jego zajęcia. Przypomniano także o konieczności prowadzenia rejestru wydanych zezwoleń na posiadanie aparatu fotograficznego i fotografowanie, a także o potrzebie bezpośredniego kontaktowania się i zasięgnięcia opinii u miejscowych władz bezpieczeństwa publicznego w tych sprawach⁵¹.

1 czerwca 1953 roku pojawiło się zarządzenie o wprowadzeniu ograniczeń dla strefy nadgranicznej w powiecie rzepińskim, wydane przez przewodniczącego PPRN w Słubicach. Kilka punktów tego zarządzenia dotyczyło aparatów fotograficznych. Nie wprowadzono zmian w stosunku do zarządzenia wojewody z 1 października 1949 roku, dodając jedynie, że w związku z likwidacją starostwa powiatowego zezwolenia będzie wydawało PPRN⁵². Analogiczne zarządzenie w postaci afisza z datą 1 czerwca 1953 roku wydano dla powiatu rzepińskiego⁵³.

W połowie lat 50. XX wieku wzrosły obostrzenia związane z fotografowaniem. Widać to po charakterze wydawanych zezwoleń. Potrzebne były nawet w przypadku prac na rzecz rządzącej partii czy instytucji państwowych.

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze 10 lutego 1954 roku wydało zezwolenie fotografowi z Zielonej Góry na robienie zdjęć

⁵¹ APZG, PWRN, sygn. 7618, k. 221–223: Właściwości postępowania w sprawach posiadania aparatów fotograficznych na terenie strefy nadgranicznej, Zielona Góra, 16.11.1953.

⁵² Tamże, k. 20, afisz.

⁵³ APZG, PWRN, sygn. 7626, k. 65.

w strefie nadgranicznej województwa dla potrzeb Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Była to aprobata jednodniowa, na dzień 11 lutego 1954 roku⁵⁴.

23 września 1954 roku PWRN udzieliło zgody na robienie zdjęć zielonogórskiemu fotografowi działającemu na zlecenie wojewódzkiego konserwatora zabytków. Zezwolenie to było ważne do końca 1954 roku i obejmowało strefę nadgraniczną powiatów Gubin, Rzepin i Żary. Fotograf ten, docierając do danej miejscowości, zobligowany był do zgłaszania swojego przybycia stosownym władzom, w tym także placówkom WOP. Zezwolenie to po wykorzystaniu należało zwrócić wystawcy⁵⁵.

Fotograf ten z początkiem 1955 roku ponownie wystąpił o wydanie zezwolenia na robienie zdjęć restaurowanym obiektom ruchomym i nieruchomym w tych samych powiatach oraz w powiecie Lubsko. 21 lutego uzyskał zgodę na stosunkowo długi okres – 7 miesięcy. Zezwolenie kończyło się 30 września 1955 roku, ale 4 października zostało przedłużone do końca grudnia 1955 roku⁵⁶.

Zezwolenie na fotografowanie w okresie 30 września 31 grudnia 1954 roku uzyskał pracownik Wojewódzkiego Zarządu Rolnictwa w Zielonej Górze wykonujący zdjęcia w związku z ochroną roślin, a w szczególności zwalczaniem stonki ziemniaczanej⁵⁷. Tenże ponownie uzyskał zezwolenie, dotyczące tej samej sprawy, 13 czerwca 1956 roku z datą ważności do 15 września 1956 roku⁵⁸.

Zielonogórski zakład fotograficzny Ireny i Wacława Uchlików, istniejący od 15 września 1954 roku, w roku następnym zwrócił się do Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze z prośbą o zgodę na fotografowanie w obrębie województwa. Chodziło o wykonywanie zdjęć dla ludności we wsiach i małych miejscowościach. Władze partyjne wyraziły zgodę z wyłączeniem miasta wojewódzkiego i strefy nadgranicznej. Zakład fotograficzny 4 listopada 1955 roku złożył podanie do PWRN o zezwolenie na wykonywanie usługowych zdjęć w strefie nadgranicznej województwa. Do podania dołączono życiorys i ankietę⁵⁹. Petenta sprawdzała Komenda Wojewódzka MO w Zielonej Górze, która nie wniosła żadnych zastrzeżeń wobec tej osoby jak też miejscowości leżących w strefie

⁵⁴ Tamże, k. 9.

⁵⁵ Tamże, k. 12.

⁵⁶ Tamże, k. 10.

⁵⁷ Tamże, k. 13.

⁵⁸ Tamże, k. 14.

⁵⁹ Tamże, k. 128–132.

nadgranicznej, w których miały być robione zdjęcia⁶⁰. 17 grudnia 1955 roku PWRN w Zielonej Górze wydało zezwolenie na robienie zdjęć w pierwszym kwartale 1956 roku, ale tylko w powiecie Słubice⁶¹.

Podobną działalność prowadził pracownik Spółdzielni Pracy Fotografów i Dekoratorów Plastyków w Zielonej Górze. W połowie listopada 1955 roku Spółdzielnia zwróciła się o zezwolenie na robienie zdjęć w powiecie Lubsko i Gubin, gdyż w rejonach tych brakowało usług fotograficznych. Do wniosku dołączono ankietę wypełnioną przez „prywatnego fotografa okrężnego”, jak siebie sam określił w tym dokumencie zainteresowany. Już 19 listopada Wojewódzki Zarząd Spraw Wewnętrznych przesłał Komendzie Wojewódzkiej MO wniosek do zaopiniowania. Po kilkunastu dniach milicja pisemnie stwierdziła, że nie widzi żadnych przeszkód w tym względzie. Władze wojewódzkie 4 stycznia 1956 roku wydały zezwolenie na okres pierwszego kwartału. W dniu tym sam zainteresowany pokwitował odbiór dokumentu⁶².

Z chwilą ustania ważności zezwolenia fotograf zwrócił się do PWRN o jej przedłużenie, we wcześniej wymienionych powiatach, i zyskał ją do dnia 30 czerwca. Na kilka dni przed wygaśnięciem, tym razem władze Spółdzielni wystąpiły o ponowne przedłużenie ważności zezwolenia a także o rozszerzenie na powiat rzepiński i gorzowski z miastem Kostrzyn. I tym razem władze administracyjne przychyliły się do prośby, wydłużając je na kolejny kwartał. Adnotacje meldunkowe wskazują, że między majem a lipcem 1956 roku okrężny fotograf odwiedził Żary, Biecz, Tuplice, Jasień, Olbrachtów, Przewozie, Łęknice, Gubin, Kostrzyn i Słubice⁶³.

W lipca 1956 roku w Słubicach fotografa spotkała niemiła niespodzianka. Milicja zabrała mu zezwolenie na robienie zdjęć, uważając, że zostało podrobione. Władze w Słubicach podejrzewały, że zainteresowany sam sobie dopisał w zezwoleniu możliwość działania w Słubicach i Gorzowie. W związku z tym zwrócono się do PWRN telefonicznie, a później pisemnie o informacje w tej sprawie. Władze wojewódzkie nie doszukały się żadnych nieprawidłowości, ale na wszelki wypadek 4 sierpnia 1956 roku wystawiły nowe zezwolenie ważne do 31 października 1956 w strefie nadgranicznej powiatów Gorzów, Gubin, Słubice

⁶⁰ Tamże, k. 127: KW MO w Zielonej Górze do PWRN w Zielonej Górze, 10.12.1955.

⁶¹ Tamże, k. 126.

⁶² Tamże, k. 150–155.

⁶³ Tamże, k. 146–149.

i Żary. Jednocześnie powiadomiły o tym PPRN w Słubicach⁶⁴. Terenowy fotograf działał dalej i zapewne z dobrym skutkiem, skoro Spółdzielnia Pracy Fotografów 30 października wystąpiła o przedłużenie tego zezwolenia dla miejscowości wymienionych we wcześniejszym dokumencie. Władze po raz kolejny prolongowały zezwolenie, tym razem tylko o dwa miesiące, czyli do końca roku. Adnotacje meldunkowe wskazują, że dwukrotnie przebywał w mieście Cybinka, był też w miejscowości Gorzyca, Tuplica oraz w Gubinie i Słubicach. Fotograf do połowy następnego roku nadal działał na podstawie nieważnego już zezwolenia, robiąc uliczne zdjęcia. Kres temu położyła interwencja milicji w Gorzowie⁶⁵.

Władza ludowa w rejonach nadgranicznych Środkowego Nadodrza konsekwentnie ograniczała możliwość posiadania aparatu fotograficznego i robienia zdjęć przez mieszkającą tam ludność. Również zawodowi fotografowie świadczący usługi dla ludności mieli podobne trudności co amatorzy fotografii. Władze, dostrzegając potrzebę robienia zdjęć dla ludności w terenie, zgadzały się na prowadzenie działalności przez wędrownych fotografów, określając termin ich działalność na kwartał. Po tym czasie przedłużano zezwolenia na podobny okres. Organa władzy poprzez nakazy meldowania się u służb porządkowych w poszczególnych miejscowościach kontrolowały trasę i zakres prac fotograficznych. Środkowe Nadodrze nie było rejonem turystycznym, więc żadne ulgi w zakresie fotografowania nie przysługiwały. Wprost przeciwnie, był to region nad niepewną granicą, najpierw jako strefy okupacyjnej Niemiec a później państwa niemieckiego, więc obostrzenia były rygorystycznie przestrzegane. W tym okresie w Polsce uważano, że fotografia sprzyja szpiegom inwigilującym jednostki wojska polskiego. Służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo państwa stały na stanowisku, że pod pretekstem uchwycenia pięknego krajobrazu, obiektu zabytkowego czy nawet zniszczeń wojennych mogło dojść do utrwalenia stanu jednostek wojskowych czy ważnych obiektów z punktu widzenia obronności⁶⁶. Aby temu zapobiec trzeba było ograniczyć posiadanie aparatów fotograficznych i kontrolować robienie zdjęć.

⁶⁴ Tamże, k. 140–145.

⁶⁵ Tamże, k. 134–139, 141.

⁶⁶ Władysław Tkaczew, *Organa informacji Wojska Polskiego 1943–1956. Kontrwywiad wojskowy* (Warszawa: Bellona, 2007), 338.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Ministerstwo Ziem Odzyskanych, sygn. 132.

Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim

Starostwo Powiatowe Gorzowskie, sygn. 285, 286, 287, 289.

Archiwum Państwowe w Szczecinie

Urząd Wojewódzki Szczeciński, sygn. 1064.

Archiwum Państwowe w Szczecinie Oddział Międzyzdroje

Starostwo Powiatowe Wolińskie, sygn. 38.

Archiwum Państwowe w Zielonej Górze

Ekspozytura Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp., sygn. 65.

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze, sygn. 7613, 7614, 7618, 7626.

Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie

Dowództwo WOP, sygn. 218/17.

Źródła drukowane

Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 22.01.1937 w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 23.12.1927 o granicach Państwa. Dz.U. R.P. 1937, nr 11, poz. 83.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 22.01.1937 wydane w porozumieniu z Ministrami: Skarbu, Sprawiedliwości, Komunikacji oraz Rolnictwa i Reform Rolnych w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o granicach Państwa. Dz.U. R.P. 1937, nr 12, poz. 84.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 23.12.1927 o granicach Państwa. Dz.U. R.P. 1927, nr 117, poz. 996.

Rozporządzenie Wojewody Poznańskiego z 10.08.1939 w sprawie fotografowania, filmowania oraz przenoszenia (przewożenia) aparatów fotograficznych w strefie nadgranicznej. Poznański Dziennik Wojewódzki 1939, nr 33, poz. 689.

Rozporządzenie Wojewody Poznańskiego z 23.06.1945 o rejestracji aparatów fotograficznych. Poznański Dziennik Wojewódzki 1945, nr 3, poz. 18.

Rozporządzenie Wojewody Poznańskiego z 8.10.1947 w sprawie pasa drogi i strefy nadgranicznej. Poznański Dziennik Wojewódzki 1947, nr 31, poz. 375.

Rozporządzenie Wojewody Poznańskiego z 1.10.1949 w sprawie fotografowania, filmowania oraz przenoszenia (przewożenia) aparatów fotograficznych w strefie nadgranicznej. Poznański Dziennik Wojewódzki 1949, nr 37, poz. 857.

„Uciążliwe zakazy hamują rozwój turystyki”. *Trybuna Dolnośląska*, 30.04.1947.

Literatura

- Grochowski, Lech. „Ewolucja prawa ochrony granic Polski w XX–XXI wieku”. *Zeszyty Prawnicze UKSW* 11 (2011), 3: 125–150.
- Jaworski, Mieczysław. *Na piastowskim szlaku. Działalność Ministerstwa Ziem Odzyskanych w latach 1945–1948*. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwo Obrony Narodowej, 1973.
- Ławski, Jan. *Ochrona Granic Polski Ludowej 1945–1948*. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1974.
- Polus, Ryszard. „Zmiany w podziale terytorialnym województwa zielonogórskiego od 1950 do 1977 roku”. *Rocznik Lubuski* 11 (1981): 199–207.
- Prochwicz, Jerzy R. *Wojska Ochrony Pograniczna 1945–1965. Wybrane problemy*. Piotrków Trybunalski: Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, 2017.
- Rybicki, Hieronim. *Powstanie i działalność władzy ludowej na zachodnich i północnych obszarach Polski 1945–1949*. Poznań–Słupsk: Wydawnictwo Poznańskie, 1976.
- Samoliński, Olgierd. „Podziały administracyjne Polski Zachodniej i Północnej w latach 1795–1950”. *Rocznik Lubuski* 10 (1978): 47–89.
- Sroka, Piotr. *Turystyka w polskich Sudetach w latach 1945–1956*. Wrocław: Ośrodek Pamięć i Przyszłość. Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2013.
- Stefaniak, Marcin. *Działalność aparatu represji na zachodnim pograniczu Polski w latach 1945–1950*. Szczecin: Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Szczecinie, 2008.
- Szczegóła, Hieronim. *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne na Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1947*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1971.
- Tkaczew, Władysław. *Organa informacji Wojska Polskiego 1943–1956. Kontrwywiad wojskowy*. Warszawa: Bellona, 2007.

Abstrakt

Rozporządzenie Prezydenta Polski z 1927 roku wprowadziło m.in. strefę nadgraniczną szerokości 2 km od linii granicy, gdzie obowiązywał szereg zakazów dla ludności. Ograniczenia w fotografowaniu w strefie nadgranicznej województwa poznańskiego pojawiły się tuż przed wybuchem wojny w 1939 roku. Po II wojnie światowej i przesunięciu granic Polski do Odry powiaty położone nad śródownym biegiem Odry włączono do województwa poznańskiego, a w 1950 roku przeniesiono do powołanego województwa zielonogórskiego. Po wojnie dawne prawo graniczne nadal obowiązywało do 1956 roku. Wojewoda poznański już w 1945 zarządził rejestrację aparatów fotograficznych, ale dopiero w 1949 roku ukazało się zarządzenie w sprawie uzyskania zezwoleń na posiadanie aparatów fotograficznych i robienie zdjęć w 6-kilometrowej strefie nadgranicznej dla celów

amatorskich i zawodowych. Z zezwoleń tych byli wyłączeni wojskowi i osoby służbowo wykonujące zdjęcia oraz osoby przejeżdżające przez strefę nadgraniczną. Zezwolenia wydawały władze powiatowe po uzyskaniu opinii powiatowej służby bezpieczeństwa i Wojsk Ochrony Pogranicza. W połowie lat 50. XX wieku nastąpiło zaostrzenie zasad wydawania tych zezwoleń. Skrócono czas ich ważności z roku do kilku miesięcy, z możliwością przedłużenia, wprowadzono zasadę uzyskiwania zgody dla fotografów pracujących na rzecz instytucji państwowych. Ograniczenia te, jak się wydaje, podyktowane były obawą przed szpiegostwem na rzecz obcych państw.

Limitations of photographing in the frontier area of the Central Odra Region in 1945–1956

Abstract

The Decree of President of Poland of 1927 introduced, among others, a frontier zone, 2 km wide from the frontier line, where a number of prohibitions for people were in force. Limitations of photographing in the frontier zone of the Poznań Voivodship were announced immediately before the outbreak of war in 1939. After the World War II and moving the frontiers of Poland to Odra, the powiats (districts) located on the middle course of Odra were included into Poznań Voivodship, and in 1950 they were incorporated into newly constituted Zielona Góra Voivodship. After the war, the former State Borders Law was in force until 1956. As early as in 1945 the Poznań voivod ordered the registration of the photographic cameras, but not until 1949 the regulation of Poznań voivod was issued concerning the possession of cameras and obtaining permission to make photographs in a 6 kilometres wide frontier zone for amateur and professional purposes. Exempted from permissions were military servicemen, photographers making photos on business, and those who passed by the frontier zone. The permissions were issued by the powiat authorities after obtaining the opinion of the powiat Security Service and the Border Protection Troops. In the mid-1950s the principles of issuing permissions were tightened. The time of their validity was shortened from a year to several months with a possibility of prolongation, and the photographers working for the state institutions were obliged to obtain permissions. These limitations, as it seems, followed from the fear of espionage by the foreign states.

Cytowanie

Zbigniew Zyglewski, „Ograniczenia w fotografowaniu w strefie nadgranicznej Środkowego Nadodrza w latach 1945–1956”, *Przegląd Zachodniopomorski* 36 (2021), 65: 249–268, DOI: 10.18276/pz.2021.36-09.